CONSILIUL JUDEŢEAN SUCEAVA
MUZEUL BUCOVINEI
Str. Ştefan cel Mare, nr. 33, Suceava, 720003, România
Telefon: 40-230-216439, Fax: 40-230-522979,
e-mail: contact@muzeulbucovinei.ro, www.muzeulbucovinei.ro

Nr. 3581/12.06.2017

Departament Monitorizare Monumente UNESCO

Către,
Consiliul Judeţean Suceava

Spre ştiinţă,
Ministerul Culturii şi Identităţii Naţionale
Institutul Naţional al Patrimoniului
Direcţia Judeţeană pentru Cultură şi Patrimoniu Naţional Suceava
Arhiepiscopia Sucevei şi Rădăuţilor

RAPORT
PRIVIND STAREA DE CONSERVARE A MONUMENTELOR DIN JUDEŢUL SUCEAVA ÎNSCRISE ÎN LISTA PATRIMONIULUI MONDIAL

Consideraţii generale

Ca urmare a vizitelor de monitorizare (mai 2017) a stării de conservare a monumentelor înscrise în Lista Patrimoniului Mondial din judeţul Suceava s-a constatat că obiectivele menţionate se află într-o stare bună de conservare, excepţie făcând necesitatea anumitor intervenţii punctuale, unele în regim de urgenţă, în vederea salvgardării atât a componentelor artistice, precum şi a integrităţii structurale a monumentelor.

Monumentele în aer liber sunt supuse permanent acţiunii factorilor mediului înconjurător. De aceea majoritatea problemelor cu care se confruntă toate elementele acestui tip de patrimoniu, în special cele de la exterior cu influenţă asupra microclimatului din interiorul bisericilor, sunt recurente, asemănătoare de la caz la caz şi, o parte dintre ele, firești. Cu toate acestea, unele dintre probleme apărute decurg tocmai din ignorarea perisabilităţii unor elemente (ex. învelitoarea) care necesită verificare la anumite perioade de timp şi refacere în caz de necesitate. Cauzele diverse pot determina unul sau mai multe tipuri de degradare, şi în acelaşi timp pot da naştere unei succesiuni de degradări care decurg una din alta.

Trebuie să amintim că evaluarea stării de conservare a unui monument nu constă doar în depistarea şi indicarea problemelor existente, ci şi a eventualelor pericole care ar putea influenţa această stare. Problemele persistente la nivelul elementelor de arhitectură, afectează nemijlocit şi componentele artistice, motiv pentru care soluţionarea acestora este imperativă pentru conservarea picturii murale şi a patrimoniului mobil aferent monumentului.

În continuare, vom prezenta starea de conservare a monumentelor, stabilită în urma analizei vizuale a zonelor accesibile, atât la interior, cât şi la exterior, precum şi investigaţiile de laborator – chimice, fizice şi biologice – în funcţie de necesitate sau posibilităţi.

1. Starea de conservare a monumentului

Starea generală de conservare a ansamblului monumental este foarte bună. Problemele existente sunt punctuale, însă unele dintre acestea necesită o implicare interdisciplinară, astfel încât înlăturarea efectelor să fie însoțită și de înlăturarea cauzelor.

1.1. Biserica

Biserica a beneficiat de intervenții de conservare - restaurare a picturii murale de la interior (naos, pronaos și altar) și exterior (fațada de nord, vest și sud), sub coordonarea expert restauratorului dr. Oliviu Boldura.

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
EXTERIOR				
1.	- streașina, cornișa și zona superioară a fațadelor;	- dejecții și cuiburi de păsări;	În vederea îndepărtării păsărilor se recomandă amplasarea unor sisteme cu ultrasunete și senzori de mișcare (sau alte mijloace non-invazive).	**Figura 1.** Streașină – cuiburi de păsări.
2.	- absida altarului, zona superioară;	- lacune de culoare, depuneri;	Aceste lacune se pot datora prezenței unor mecanisme de degradare active (pierderea adeziunii și coeziunii stratului de culoare).	**Figura 2.** Posibile desprinderi ale stratului de culoare în special la nivelul portretelor.

3.	- trotuarul și rigola perimetrală;	- pierderea aderenței mortarelor de rostuire; - detașarea și pierderea plăcilor de piatră și rosturilor dintre acestea; - atac biologic (în diferite stadii de dezvoltare);	Problemele existente au fost menționate și în rapoartele anterioare, deocamdată nesoluționate.	 **Figura 3.** Exterior, degradări la nivelul trotuarului și rigolei perimetrale.
4.	- zona vestică;	- vegetația din imediata apropiere a bisericii;	În zona vestică se recomandă toaletarea periodică a coroanei arborilor din apropierea monumentului.	
INTERIOR				
5.	- pronaos, perete de nord, sub fereastră;	- urme de șiroire;	Acestea se datorează stării precare de conservare a ferestrelor. Nu sunt de dată recentă.	
6.	- pronaos, suprafețele superioare;		Rețelele dense de pânze de păianjen au fost îndepărtate și totodată s-au chituit și fisurile și zonele lacunare rămase nechituite pentru intervenții de consolidare arhitecturală.	a.

				b. **Figura 4.** Pronaos, zona superioară, înainte (a – anul 2015) și după (b – anul 2017) îndepărtarea pânzelor de paianjen și chituirea fisurilor și zonelor lacunare.
7.	- pronaos, *Arcosolium*;	- pierderea aderenței stratului de culoare; - pierderea coeziunii stratului de culoare; - eflorescențe saline; - atac biologic; - rețele de fire de păianjen, pe zone cu pierdere a aderenței și coeziunii stratului de culoare; - pierderi de culoare.	Pierderile de culoare se manifestă izolat, prin desprinderea unor fragmente mici de pe zonele afectate de pierderea adeziunii stratului de culoare.	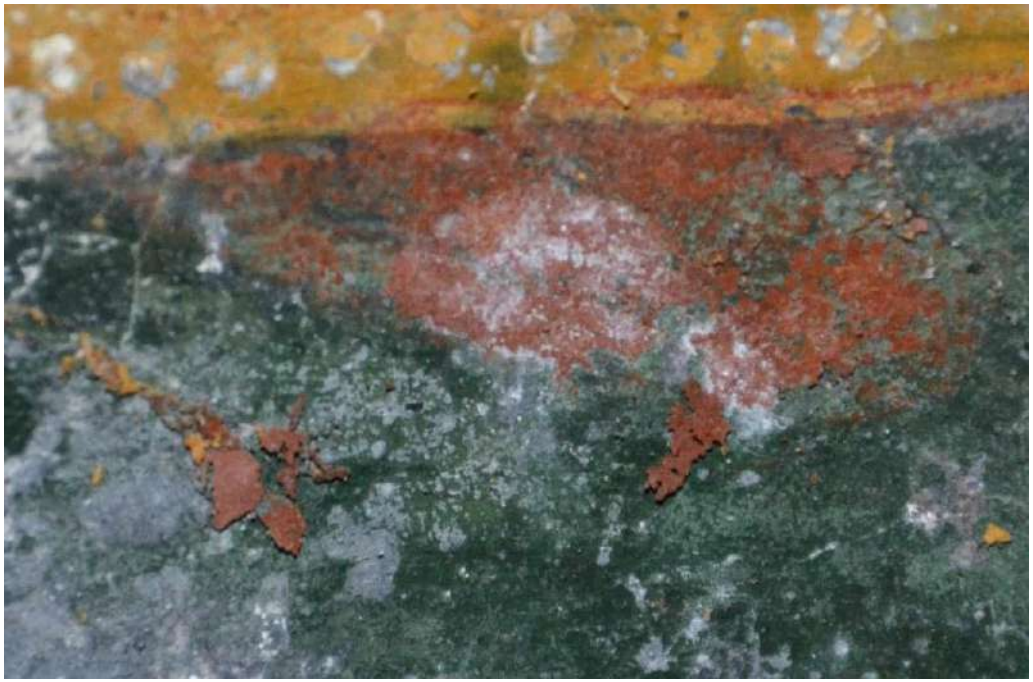 **Figura 5.** Interior, pronaos, *Arcosolium*, desprinderi ale stratului de culoare și eflorescențe saline.

8.	- altar;		Pictura murală este restaurată.	**Figura 6.** Altar - pictură murală restaurată.
ICONOSTAS /MOBILIER BISERICESC				
9.	Iconostas	- izolat, în partea inferioară, mici desprinderi ale stratului pictural.	Menționăm că iconostasul a beneficiat de intervenţii de conservare-restaurare (finalizate în 2012). S-au observat în zona inferioară a ancadramentelor registrului inferior, desprinderi punctuale la nivelul stratului pictural.	**Figura 7.** Detaliu cu desprinderi ale stratului pictural.

1.2. Anexe**

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
TURNUL CLOPOTNIȚĂ				
10.	- fațade;	- mici lacune în tencuială; - friabilizarea cărămizilor; - atac biologic.	Principala cauză este umiditatea de capilarite și de infiltrație. Atacul biologic întreținut de umiditatea persistentă are de asemenea un aport în acest sens.	 **Figura 8.** Turn Clopotniță, fațada de nord – atac biologic și mici lacune în tencuială.
GARD DE INCINTĂ				
11.			Gardul a fost reparat integral în zona monumentului – prezintă o stare de conservare bună.	

1.3. Zona de protecţie/protejată

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
ZONA PROTEJATĂ				
12.	- drum de acces;		Artera principală a comunei, care deservește atât autoturismele, cât și autovehiculele de mare tonaj, trece prin zona protejată a monumentului (la cca. 10 m de zidul de nord al bisericii). Vibrațiile produse de circulația rutieră se resimt în interiorul monumentului. Acest lucru ar putea afecta în timp elementele	

			de structură și, în consecință, și pictura murală.	
ZONA DE PROTECȚIE				
13.			Nu au fost sesizate modificări.	

2. Propuneri de măsuri în vederea protecţiei monumentului:

Orice intervenție asupra unui bun cultural clasat se face numai pe baza și cu respectarea avizului emis de către Ministerul Culturii sau, după caz, serviciile publice deconcentrate ale acestuia (Legea Nr. 422 din 18 iulie 2001, republicată, privind protejarea monumentelor istorice, art. 23).

- Implementarea unui program de monitorizare a microclimatului bisericii care să includă şi dotarea cu aparatură de înregistrare permanentă a parametrilor de micro- şi macroclimat.
- Refacerea trotuarului şi a rigolei cu realizarea unui sistem în vederea înlăturării surselor de umiditate care afectează starea de conservare a elementelor soclului la exterior și pictura murală din zonele inferioare, la interior.
- Intervenţii de conservare – restaurare vizând refacerea aderenței și coeziunii stratului de culoare de la exterior, de pe absida altarului și a stratului de culoare de la interior, din *Arcosoliul* ce adăpostește mormântul ctitorului.
- Biocidarea periodică a pietrei de mormânt din zona baldachinului.
- Proiectarea şi refacerea instalaţiei electrice din biserică potrivit cerinţelor normativelor tehnice de dotare şi siguranţa funcţionării.
- Limitarea vitezei pe artera principală a comunei, pe porțiunea din dreptul incintei ansamblului monumental și realizarea unui studiu pentru determinarea nivelului vibrațiilor la care este supus monumentul datorită circulației vehiculelor de mare tonaj.
- Remedierea problemelor la nivelul ferestrelor pentru a împiedica infiltrațiile apelor meteorice la interiorul monumentului.
- Instituirea unui program de pază specializată pentru monumentele istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial.
- Întreţinerea curentă a monumentului, cu consultarea și, după caz, supravegherea restauratorului de specialitate (se referă în special la biserică, implicit la componentele artistice).

1. Starea de conservare a monumentului

În urma observațiilor directe, s-a constatat că starea de conservare a monumentului se prezintă în general bine, atât la exterior, cât și la interior. Există și excepții, care se semnalează prin degradările inerente datorate acţiunii combinate a factorilor de degradare (fizici, chimici, biologici şi umani).

1.1. Biserica

La interior, biserica a beneficiat de intervenții de conservare-restaurare a picturii murale în altar, naos, gropniţă şi pronaos, sub coordonarea specialistului restaurator Maria Dumbrăvicean.

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
EXTERIOR				
1.	- acoperișul bisericii;	- degradări datorate factorilor biotici – muşchi, lichenii, fungi;	Se impune verificarea periodică a acoperişului, întreținerea și înlocuirea în caz de necesitate a acestuia.	
		- degradări datorate dezvoltării habitatelor păsărilor și liliecilor.	În vederea îndepărtării păsărilor și liliecilor, se recomandă amplasarea unor sisteme anti – păsări cu ultrasunete și senzori de mișcare (sau alte mijloace non-invazive).	

Figura 1. Acoperișul și streașina bisericii – degradări specifice lemnului.

2.	- zonele de deasupra soclului, de jur împrejurul bisericii și pridvor;	- mici desprinderi izolate ale stratului suport spre marginile lacunelor frescei; - lacune la nivelul stratului suport.	O parte din aceste degradări au fost menționate și în rapoartele precedente.	**Figura 2.** Absida de nord - Desprinderi uşoare ale stratului suport. a. b.
3.	- în pridvor;	- pierderea aderenţei stratului de culoare; - desprinderi ale stratului suport;	În vederea demarării procesului de restaurare a picturii murale, s–a ridicat schelă.	 **Figura 3.** În pridvor a fost ridicată schela în vederea demarării procesului de restaurare a picturii murale.

4.	- fațadele de sud, nord și absida altarului.	- lacune de culoare și la nivelul stratului suport; - posibile desprinderi ale stratului de culoare; - degradări datorate factorului uman – incizii, zgârieturi etc.	Nu s-au observat degradări noi față de cele menționate în rapoartele precedente.	 **Figura 4.** Latura de sud a bisericii - posibile desprinderi ale stratului de culoare, în special la nivelul portretelor.
5.	- pridvor, zona inferioară; - latura de nord, pe soclu și deasupra acestuia, pe *intonaco;* - latura de vest, soclu;	- degradări datorate agenților biologici – licheni;	Prezența lichenilor se menține pe aceleași zone menționate și în rapoartele precedente.	a. b. 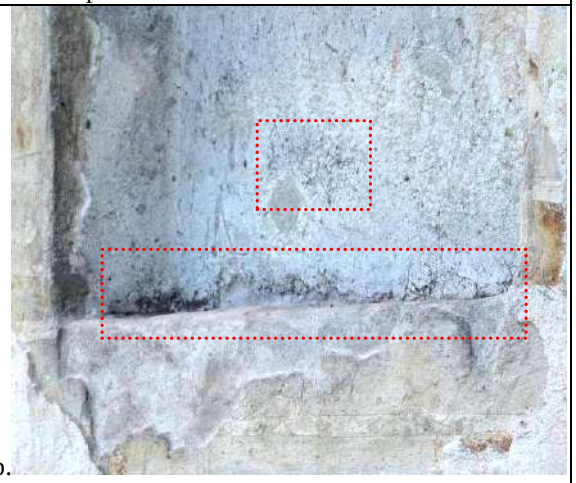 **Figura 5.** Latura de nord a bisericii – licheni în diferite stadii de dezvoltare pe soclu (a) și deasupra acestuia (b).

6.	- trotuar și rigola perimetrală;	- degradări datorate agenților biologici (licheni, vegetație, în faze diferite de dezvoltare). - izolat, pierderea aderenței mortarelor de rostuire.	Degradările au fost menționate și în rapoartele precedente.	 **Figura 6.** Denivelarea trotuarului perimetral în zona de sud – est a bisericii.
INTERIOR				
8.	- pronaos;		În anul 2016 s-a finalizat procesul de restaurare a picturii murale.	 **Figura 7.** Pronaos, fragment după restaurarea picturii murale.
ICONOSTAS /MOBILIER BISERICESC				
9.	- iconostas, zona inferioară;	- lacune mici ale stratului pictural;	Degradările au fost prezentate și în rapoartele precedente și sunt specifice uzurii funcționale.	

1.2. Anexe**

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
TURNUL LUI VASILE LUPU				
10.	- exterior;	- degradări datorate agenților biologici, lacune atât la nivelul tencuielii, cât şi în zidărie, desprinderi ale tencuielii, fisuri;	Degradărilor au fost semnalate şi în rapoartele precedente.	**Figura 8.** Vedere dinspre latura de nord a mănăstirii spre Turnul lui Vasile Lupu.
RUINELE DIN INCINTĂ				
11.	- totalitatea ruinelor din incintă;	- degradări datorate agenților biologici, pierderea aderenței mortarelor de rostuire, friabilizarea şi dislocarea pietrelor din structura zidurilor, fisuri.	Majoritatea degradărilor sunt evolutive şi au fost semnalate şi în rapoartele precedente.	**Figura 9.** Ruinele din incinta mănăstirii, cu degradări specifice pietrei expuse factorilor climaterici.

1.3. Zona de protecţie/protejată

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
ZONA DE PROTECŢIE/PROTEJATĂ				
13.			Nu au fost identificate modificări.	

2. Propuneri de măsuri în vederea protecţiei monumentului:

Orice intervenție asupra unui bun cultural clasat se face numai pe baza și cu respectarea avizului emis de către Ministerul Culturii sau, după caz, serviciile publice deconcentrate ale acestuia (Legea Nr. 422 din 18 iulie 2001, republicată, privind protejarea monumentelor istorice, art. 23).

- Implementarea unui program de monitorizare a bisericii, care să includă şi dotarea cu aparatură de înregistrare permanentă a parametrilor de micro- şi macroclimat.
- Intervenţii de urgenţă la pictura murală de la exterior, consolidarea stratului suport (unde este cazul) și a stratului de culoare.
- Aplicarea tratamentelor de biocidare, în vederea îndepărtării agenţilor biologici, pe partea nordică şi vestică a bisericii, soclu şi trotuarul perimetral.
- Revizuirea trotuarului şi rigolei din jurul monumentului.
- Intervenţii de conservare-restaurare la turnul lui Vasile Lupu (faţadele și interiorul).
- Consolidarea şi punerea în valoare a ruinelor din incinta mănăstirii.
- Întreţinerea curentă a monumentului, cu consultarea și, după caz, supravegherea restauratorului de specialitate (se referă în special la biserică, implicit la componentele artistice).
- Instituirea unui program de pază specializată monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial.

1. Starea de conservare a monumentului

Starea generală de conservare a ansamblului este bună. Există și excepții, care se semnalează prin degradările inerente datorate acţiunii combinate a factorilor de degradare (fizici, chimici, biologici şi umani). Anumite degradări pot pune în pericol starea de conservare a picturii murale originale.

1.1. Biserica

Biserica a beneficiat de intervenții de conservare-restaurare a picturii murale la interior (toate încăperile) și exterior (parțial). Sunt necesare intervenții de restaurare a picturii murale pe fațada de sud, pe turlă, suprafețe pe care nu s-a intervenit în cadrul ultimului proiect de restaurare din 2010 – 2012. Dacă pe fațada de sud, sunt vizibile degradări punctuale, la nivelul turlei degradările sunt evolutive și se manifestă la nivelul picturii originale, prin desprinderi și pierderi de fragmente ale stratului suport.

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
EXTERIOR				
1.	- învelitoare;	- degradări la nivelul materialului lemnos; - posibil atac biologic.	Nu au fost sesizate modificări semnificative ale stării de conservare, de la ultima vizită de monitorizare.	 **Figura 1**. Fațada de nord, degradări la nivelul învelitorii.

2.	- turlă;	- degradări biologice; - desprinderi ale stratului suport; - lacune ale stratului suport până la suportul de zidărie; - friabilizarea unor elemente de zidărie (cărămizi).	Aceste degradări au fost menționate și în rapoartele precedente. Degradările au caracter evolutiv.	 **Figura 2**. Turlă, latura de nord - vest – degradări la nivelul picturii originale și a mortarelor de intervenție.
3.	- fațada de nord, soclu și banchetă;	- degradări biologice; - clivarea, friabilizarea și pierderea materialului litic și a mortarelor de rostuire (izolat);	Degradările sunt specifice pentru zonele expuse valorilor mari de umiditate. Există posibilitatea ca alipirea trotuarului de zidul bisericii să împiedice evaporarea în mod corespunzător a apei de la fundațiile edificiului. Se recomandă biocidarea periodică a suprafețelor afectate de agenți biologici și a zonelor susceptibile acestui gen de degradare, pentru evitarea răspândirii și pe zonele adiacente.	 **Figura 3**. Fațada de nord, contrafort absidă naos, soclu, banchetă, trotuar – biofilm de culoare verde, indicator al prezenței biodeteriogenilor.

4.	- fațadă de nord; - fațadă de sud;	- lacune, fisuri şi desprinderi la nivelul stratului suport al picturii şi al mortarelor de intervenţie anterioară; - urme de şiroire;	Aceste degradări (punctuale), cele mai multe datorate umidității de infiltrație sau de capilaritate, pun în pericol integritatea tencuielilor originale contribuind în timp la pierderea unor fragmente de frescă, în special pe zonele accesibile de la nivelul solului.	 **Figura 4.** Fațada de nord, contrafort – desprinderi la nivelul stratului suport al picturii murale.
5.	- pridvor, zona inferioară;	- pete închise la culoare pe mortarul de la ultima intervenție.	Acest tip de degradare este un indicator specific prezenței umidității de capilaritate. Aceeași situație este prezentă și în pronaosul bisericii.	 **Figura 5.** Pridvor, zona inferioară – pete pe mortarul de la ultima intervenție, semn al prezenței umidității de capilaritate.

6.	Trotuarul și rigola perimetrală		La momentul vizitei de monitorizare, lucrările de înlocuire a trotuarului și rigolei perimetrale și a aleelor din incinta mănăstirii erau aproape de finalizare.	**Figura 6.** Biserica - vedere de ansamblu.	
INTERIOR					
7.	- pronaos, peretele de nord, zona inferioară; - perete sud, zona inferioară;	- biofilm de culoare verde, igrasie, inclusiv pe suprafețe pe care nu s-a manifestat până în prezent;	Cauze probabile – umiditate de capilaritate, lipsa unei ventilații corespunzătoare, zona de evaporare între zid și pavimentul din marmură este insuficientă.	 **Figura 7.** Pronaos, perete nord – biofilm de culoare verde specific atacului biologic.	

8.	- naos, glaful ușii;	- fisuri; - mici desprinderi ale stratului suport;	În timp, aceste degradări, de tip evolutiv pot rezulta în pierderea unor fragmente de pictură, având în vedere ca suprafața murală în cauză este accesibilă și expusă unui contact accidental sau voit (menționate și în rapoartele precedente).	
ICONOSTAS/MOBILIER BISERICESC				
9.	- iconostas;	- uzură funcțională – lacune de mici dimensiuni;	Iconostasul este restaurat; degradările existente se manifestă izolat, în special în zona inferioară pe ancadramente și au apărut în timp, datorită uzurii funcţionale.	
10.	- strane naos;		Se recomandă biocidarea preventivă de 2 ori pe an (primăvara și toamna), pentru evitarea apariției atacului xilofag.	

1.2. Anexe**

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
ZID DE INCINTĂ ȘI TURNURI				
11.			Nu s-au observat modificări notabile.	

1.3. Zona de protecţie/protejată

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
ZONA PROTEJATĂ				
12.	- parcare;		Vibrațiile produse de traficul rutier, inclusiv autocare mari (indiferent de viteza de deplasare), precum și noxele, pot afecta în timp complexul monumental.	

2. Propuneri de măsuri în vederea protecţiei monumentului:

Orice intervenție asupra unui bun cultural clasat se face numai pe baza și cu respectarea avizului emis de către Ministerul Culturii sau, după caz, serviciile publice deconcentrate ale acestuia (Legea Nr. 422 din 18 iulie 2001, republicată, privind protejarea monumentelor istorice, art. 23).

- ❖ Efectuarea intervențiilor de conservare-restaurare la nivelul picturilor murale exterioare de la nivelul turlei și absidei de sud (acolo unde este cazul) și consolidarea desprinderilor punctuale de pe latura de nord.
- ❖ Eliminarea cauzelor care au dus la apariția și evoluția degradărilor, din zona inferioară a pronaosul și pridvorul bisericii. Identificarea unei soluţii în vederea reducerii umidităţii de capilaritate.
- ❖ Biocidarea periodică a suprafețelor afectate de agenți biologici și a zonelor susceptibile acestui gen de degradare, pentru evitarea răspândirii și pe alte zone și îndepărtarea ulterioară a degradărilor de natură biologică din pronaos.
- ❖ Soluționarea problemelor existente la nivelul învelitorii.
- ❖ Implementarea unui program de monitorizare a microclimatului bisericii care să includă şi dotarea cu aparatură de înregistrare permanentă a parametrilor de micro- şi macroclimat.
- ❖ Realizarea unui studiu privind regimul vibraţiilor la care este supus monumentul şi măsura în care, însumarea acestora pe termen mediu sau lung, este periculoasă pentru integritatea monumentului.
- ❖ Întreţinerea curentă a monumentului, cu consultarea și, după caz, supravegherea restauratorului de specialitate (se referă în special la biserică, implicit la componentele artistice).
- ❖ Instituirea unui program de pază specializată monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial.

1. Starea de conservare a monumentului

În urma observațiilor directe asupra stării de conservare a monumentului, s-a constatat o evoluție a degradărilor la exteriorul acestuia, datorate acţiunii combinate a factorilor ambientali și antropici. Problemele existente necesită însă intervenții ce impun o implicare interdisciplinară, astfel încât înlăturarea efectelor să fie însoțită și de înlăturarea cauzelor.

Menționăm intensificarea actelor de vandalism în incinta monumentului în lipsa unui program de pază specializat (a se vedea nr. crt. 14 din prezentul raport). Asumarea pazei şi protecţiei profesioniste de către statul român, prin organismele sale, ar fi cea mai potrivită soluţie pentru monumentele de importanţă majoră, ţinând cont că ele nu fac parte doar din Lista Monumentelor de interes Naţional ci reprezintă obiective de importanţă universală (sunt înscrise în Lista Patrimoniului Mondial).

1.1. Biserica

La interior, pictura murală este restaurată în toate încăperile.

Se impune demararea de urgență a procesului de conservare – restaurare a iconostasului (mai ales datorită prezenței atacului biologic activ).

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
EXTERIOR				
1.	- acoperișul bisericii;	- atac biologic - muşchi, lichenii, alge, fungi, insecte xilofage; - orificii realizate de păsări (fie pentru a căuta hrana, fie pentru a se adăposti);	Învelitoarea bisericii și a turlei nu mai asigură izolarea eficientă a monumentului de apele meteorice, datorită degradărilor existente. Acestea contribuie în timp, la accelerarea degradărilor componentelor ansamblului. Se recomandă amplasarea unor sisteme anti-păsări (cu ultrasunete, senzori de mișcare).	 **Figura 1.** Streaşina turlei – zone supuse infiltrațiilor repetate.

2.	- fațade (sud și nord) zona superioară; - baza turlei (nord); - deasupra soclului, firide (nord);	- pete de umiditate, apărute ca urmare a infiltrațiilor prin acoperiș, mai vechi sau mai noi. Degradarea se manifestă în exterior pe aceleași zone menționate și în rapoartele precedente. - atac biologic (licheni).	De regulă, infiltrațiile de pe suprafețele exterioare pot avea corespondent la interiorul bisericii.	 **Figura 2.** Degradări la nivelul învelitorii și zonelor învecinate, urme ale unor vechi infiltrații, licheni.
3.	- plăci ceramice de la turlă și abside;	- pierderea adeziunii mortarelor de rostuire și posibile desprinderi la nivelul plăcilor de ceramică;	Degradările menționate au fost amintite și în rapoartele precedente.	
4.	- deasupra soclului de jur împrejurul bisericii;	- lacune în tencuiala care acoperă biserica (superficiale, sau până la zidărie) – degradări evolutive. - lacune provocate intenționat prin vandalizarea monumentului.	Din păcate, acest tip de degradare apare și ca urmare a unor acțiuni voite de vandalizare. Resturile de țigări, chibrituri, aruncate în imediata apropiere a bisericii confirmă aceste constatări.	a. 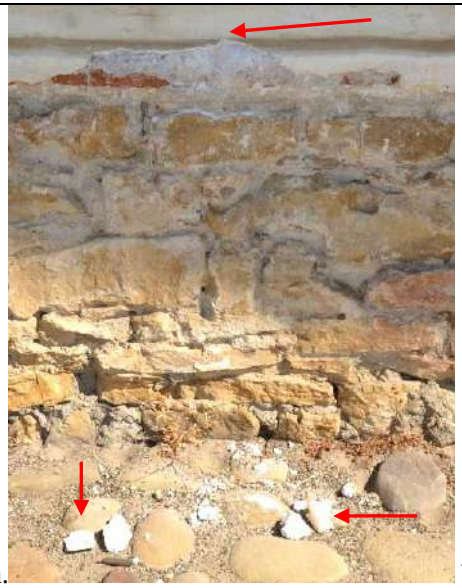 b. **Figura 3.** Latura sudică a bisericii – lacună în tencuiala de deasupra soclului produsă voluntar (a) și urme ale acțiunilor de vandalizare (b).

5.	- soclu, de jur împrejurul bisericii;	- pierderea aderenței mortarului de rostuire și friabilizarea pietrelor de la soclul bisericii, se manifestă cu precădere pe partea nordică a bisericii.	Degradările sunt evolutive.	**Figura 4.** Dislocări ale pietrelor din zidărie, ca urmare a pierderii adeziunii și coeziunii acesteia și a mortarului de legătură.
6.	- trotuar și rigola perimetrală;	- atac biologic (în special pe partea de nord); - insuficienta înclinare a pantei rigolei perimetrale;	Dacă unghiul de înclinare a rigolei nu permite scurgerea eficientă a apei în canalul de colectare, se ajunge la stagnarea apei în rigolă. În timp aceasta tinde să ajungă la fundațiile bisericii şi de aici, prin capilaritate urcă în pereţi, contribuind în timp la apariția diverselor degradări la nivelul zidăriei și implicit la nivelul picturii murale.	**Figura 5.** Trotuarul şi rigola perimetrală, atac biologic în diferite faze de dezvoltare (a)

INTERIOR				
7.	- toate încăperile bisericii;	- pictura murală este restaurată în toate încăperile;		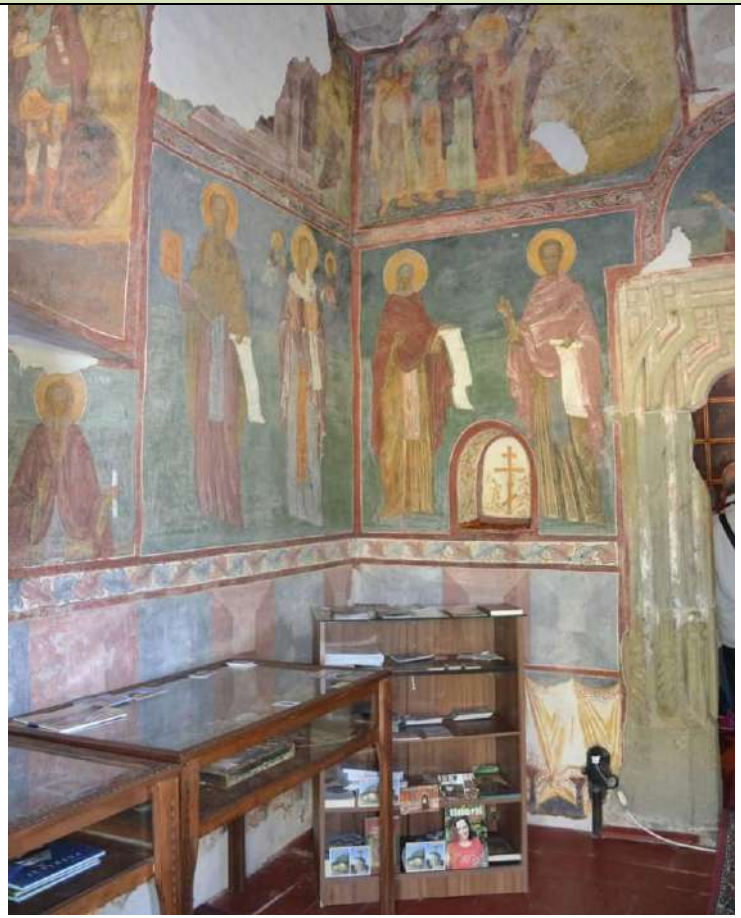 **Figura 6**. Imagine din pronaosul bisericii.
8.	- toate încăperile bisericii;	- instalaţia electrică este veche și se află într-o stare precară;	Este necesară înlocuirea instalației electrice vechi, care prezintă un factor de risc pentru integritatea monumentului și totodată deranjează estetic.	

9.	- pardoseala bisericii;	- atac biologic, lacune, distanțări, zone lipsă;	Se recomandă înlocuirea pardoselii actuale a bisericii (soluția aleasă pentru conservarea pardoselii prin înlocuirea în 2013 a elementelor distruse de atac biologic este provizorie).	
ICONOSTAS / MOBILIER BISERICESC				
10.	- iconostas;	- degradări specifice picturii pe lemn: depuneri de praf, fum, ancrasări și îmbrunări ale verniului, slăbirea coeziunii între materiale la toate nivelurile stratului pictural (cracluri, desprinderi, lacune, exfolieri ale peliculei de culoare, lacune), fisuri, distanţări, pierderea unor fragmente din decorul sculptat. Pe lângă degradările menționate anterior, prezența atacului activ al insectelor xilofage motivează în plus urgentarea intervenţiilor de conservare-restaurare.	Zonele cu desprinderi active ale stratului pictural, au fost consolidate profilactic.	a. b. c. **Figura 7.** Desprinderi active ale stratului pictural (a - c) și consolidarea profilactică a zonelor cu desprinderi active (c).

1.2. Anexe**

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
CLOPOTNIȚA				
11.	- exterior și interior;	- degradări datorate procesului inerent de îmbătrânire a lemnului, combinat cu activitatea agenților biologici (fungi, licheni, insecte xilofage) şi nu în ultimul rând cu acțiunea factorilor abiotici; - învelitoarea prezintă de asemenea și orificii realizate de păsări (fie pentru a căuta hrana, fie pentru a se adăposti); - colonie de lilieci la interior;	Persistența degradărilor în timp duce la slăbirea rezistenței mecanice a materialului lemnos, dar şi la contaminarea cu diverşi agenți biodeteriogeni a altor elemente de structură și componente artistice ale bisericii (acoperișul bisericii, iconostas, mobilier, pardoseală).	a. b. c. **Figura 8.** Clopotnița – degradări specifice lemnului, exterior (a), interior (b) și colonie de lilieci (c).

12.	- treptele de intrare;	- friabilizarea mortarelor de legătură, dislocări, fisuri, lacune, atac biologic;	Degradările existente la nivelul pietrei sunt inerente şi evolutive datorită acțiunii mediului înconjurător și trecerii timpului.	
ZID DE INCINTĂ				
13.	- toate laturile;	- atac biologic (muşchi, licheni), crăpături, fisuri, pierderea adeziunii mortarelor de rostuire și lacune.	Degradările existente sunt inerente şi evolutive datorită acțiunii mediului înconjurător și trecerii timpului.	
INCINTA MONUMENTULUI				
14.	- de jur împrejurul bisericii și clopotniței;	- vandalizări în incinta monumentului (acţiuni distructive asupra componentelor ansamblului monumental şi aruncarea gunoaielor la întâmplare) şi chiar asupra bisericii (inscripţii, forţarea şi intenţia de incendiere a uşii de intrare, mărirea degradărilor de la nivelul soclului prin loviri, scobiri, zgârieri).	Solicităm instituirea unui program de pază specializată pentru monumentele istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial datorită stării de nesiguranţă în care se află Monumentul UNESCO din Pătrăuți, deoarece vandalizările petrecute în incinta ansamblului continuă. Acestea au fost menționate și în raportul precedent și în Notă constatare nr. 6263/14.10.2016 Departamentul de Monitorizare Monumente UNESCO, Muzeul Bucovinei, Suceava.	 **Figura 9.** Resturi de țigări, chibrituri aruncate pe trotuarul perimetral al bisericii, zona sudică, confirmă continuarea actelor de vandalism.

1.3. Zona de protecţie/protejată

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
ZONA DE PROTECŢIE/PROTEJATĂ				
15.			PUG – în curs de actualizare.	

2. Propuneri de măsuri în vederea protecţiei monumentului:

Orice intervenție asupra unui bun cultural clasat se face numai pe baza și cu respectarea avizului emis de către Ministerul Culturii sau, după caz, serviciile publice deconcentrate ale acestuia (Legea Nr. 422 din 18 iulie 2001, republicată, privind protejarea monumentelor istorice, art. 23).

- ❖ Implementarea unui program de monitorizare a bisericii (dotarea cu aparatură de înregistrare permanentă a parametrilor de micro- şi macroclimat).
- ❖ Schimbarea învelitorii de la biserică.
- ❖ Schimbarea pardoselii din biserică.
- ❖ Proiectarea şi refacerea instalaţiei electrice din biserică potrivit cerinţelor normativelor tehnice de dotare şi siguranţa funcţionării.
- ❖ Restaurarea iconostasului.
- ❖ Consolidarea punctuală a soclului bisericii.
- ❖ Tratament de biocidare, la exteriorul bisericii, (pe zonele care necesită aceste intervenții), cu extinderea tratamentelor și la obiectivele din vecinătatea monumentului.
- ❖ Soluționarea problemelor legate de sistemele de colectare, evacuare și drenare a apelor.
- ❖ Restaurarea clopotniţei.
- ❖ Instituirea unui program de pază specializată monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial. O soluţie viabilă este ca Ministerul Culturii şi Identității Naționale să inițieze un proiect de hotărâre de guvern pentru modificarea *H.G. nr. 1486/2005 privind asigurarea pazei și protecției obiectivelor, bunurilor și valorilor cu efective de jandarmi* cu nominalizarea obiectivului Biserica Monument UNESCO din Pătrăuți în *Lista obiectivelor la care se asigură paza şi protecţia cu efective de jandarmi*.
- ❖ Întreţinerea curentă a monumentului, cu consultarea și, după caz, supravegherea restauratorului de specialitate.

2. Starea de conservare a monumentului

Starea generală de conservare a ansamblului este bună, cu excepția unor probleme punctuale. Menționăm problemele legate de tasările inegale din jurul bisericii, care continuă să evolueze afectând starea de conservare a trotuarului, rigolei, banchetei și soclului bisericii. Lipsa unor soluții care să ducă la remedierea situației existente, creează condiții propice unui microclimat preponderent umed, în special pe latura de nord, în dreptul absidei naosului și al gropniței, dar și pe latura de est și sud.

Atenționăm asupra faptului că una dintre cauzele probabile ale problemelor existente la nivelul stratului de culoare din gropniță, peretele de sud, s-ar datora nivelului foarte ridicat al umidității din zid (datorită infiltrațiilor apelor meteorice prin trotuarul și rigola deteriorate) și variațiilor mai mari de microclimat, datorită expunerii zidului sudic unui regim mai accentuat de variații ale temperaturii.

1.1. Biserica

Problemele existente la momentul actual sunt cauzate de disfuncții ale sistemului de colectare a apelor meteorice, deteriorări la nivelul trotuarului și banchetelor (pierderea aderenței mortarelor de rostuire, fisuri și deplasări ale elementelor de zidărie). Toate aceste degradări, la nivelul elementelor de zidărie și al trotuarului perimetral, contribuie la menținerea unei umidități de capilaritate înalte, inclusiv pe latura de sud, unde în ultimii ani s-au dezvoltat agenți biologici.

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
EXTERIOR				
1.	- turla, învelitoare;	- orificii provocate de păsări la nivelul învelitorii turlei; - desprinderea și pierderea mortarelor de reparație – degradare evolutivă; - degradări biologice;	Se impune verificarea periodică a acoperișului, și întreținerea acestuia. În vederea îndepărtării păsărilor se recomandă amplasarea unor sisteme cu ultrasunete și senzori de mișcare (sau alte mijloace non-invazive).	a. b. **Figura 1.** Baza turlei și zona de sub fereastra de sud - desprinderea și pierderea mortarelor de reparație: detaliu din anul 2011 (a) și detaliu din anul 2017 (b).

2.	- fațada de nord; - fațada de est (absida altarului); - fațada de sud;	- degradări de natură biologică; - desprinderi și lacune la nivelul mortarului de la ultima intervenție.	Una dintre cauze ar putea fi disfuncționalitatea sistemului de colectare și evacuare a apelor meteorice și microclimatul specific zonelor de nord.	a. b. c. **Figura 2.** Exterior, contrafort nord - est – degradări biologice la nivelul banchetei, soclului și pe mortarul de la ultima intervenție: anul 2010 (a) și anul 2017 (b); firidă absida de nord, zona inferioară - desprinderi la nivelul mortarelor de intervenție anterioară și zone acoperite cu licheni (c).

3.	- banchetă; - trotuar perimetral; - rigole; - contraforți;	- denivelări ale dalelor din piatră; - desprinderi și pierderi ale mortarelor de rostuire;	Aceste tipuri de degradări sunt evolutive. Cele mai afectate sunt zonele absidelor naosului. Denivelările și pierderea mortarelor de rostuire pot contribui la acumularea unor cantități mari de apă în zona fundațiilor bisericii. Acest fapt contribuie la menținerea degradărilor existente și totodată favorizează extinderea acestora și pe alte zone adiacente.	a. **Figura 3**. Exterior, absida de nord - denivelări la nivelul banchetei, trotuarului și rigolei, cu desprinderi, pierderi ale mortarelor de rostuire și dislocări.
INTERIOR				
4.	- naos, perete de nord și de sud, draperie;	- biofilm de culoare roz;	Voalul de culoare roz a fost menționat și în rapoartele anterioare, nefiind observate modificări cu privire la suprafața de întindere sau intensitatea atacului biologic. Acesta se manifestă în special în zonele inferioare ale draperiei.	 **Figura 4.** Interior, naos, perete de nord – biopigmentație de culoare roz, specifică prezenței biodeteriogenilor.

5.	- gropniță, perete de sud și de vest;	- eflorescențe saline; - pierderea aderenței și coeziunii stratului de culoare;	Degradarea nu a evoluat vizibil ca intensitate sau extindere. Până la remedierea situației, **este important să se evite contactul** cu suprafețele afectate.	**Figura 5**. Interior, gropniță, perete de sud - exfolieri, pulverulențe și eflorescențe saline.
6.	- gropniță, perete de nord, registrul *draperiei* și zonele inferioare ale registrului *Sfinților în picioare*;	- atac biologic; - urme de șiroire.	Urmele de șiroire pot fi observate în special pe mortarele de intervenție, în dreptul ferestrei. Acestea nu sunt de dată recentă.	**Figura 6.** Interior, gropniță, colț nord-est – biofilm de culoare roz pal, specific prezenței biodeteriogenilor.

7.	- pronaos;	- lacune la nivelul stratului de culoare apărute ca urmare a pierderii aderenței. - pierderea aderenței stratului suport (izolat, perete sud și est); - atac biologic la nivelul draperiei;	Situația este neschimbată, de la ultima vizită de monitorizare (decembrie 2016). Se recomandă evitarea contactului cu zonele afectate de pierderea aderenței stratului suport.	
8.	- pridvor, perete de vest și de sud;	- igrasie; - urme ale unor vechi infiltrații (sub ferestre). - fisuri vechi în mortarul de intervenție.	Degradările sunt vizibile la nivelul mortarelor de intervenție.	 **Figura 7.** Perete sud, sub fereastră - urme ale unor vechi infiltrații.
ICONOSTAS/MOBILIER BISERICESC				
9.	Iconostas – registrul împărătesc.	- desprinderi și lacune ale stratului pictural;	Aceste degradări se manifestă atât pe zonele de strat pictural original, cât și pe chituirile de la ultima intervenție.	a. b.

				c. **Figura 8.** Lacune în stratul pictural original și în chiturile de intervenție (a, b); cracluri și desprinderi ale stratului pictural al icoanei împărătești cu Iisus Hristos(c).

1.2. Anexe**

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
ZID DE INCINTĂ ȘI TURNURI				
10.	- turnul de intrare, fațada de est, pictura murală, fragmentul de deasupra intrării;	- pierderea aderenței stratului suport la zidărie; - lacune profunde, fisuri;	Chiar daca aceste degradări sunt evolutive, deocamdată nu au fost observate modificări de la ultima vizita de monitorizare (decembrie 2016).	
11.	- zona inferioară a turnului de intrare;	- pierderea aderenței și friabilizarea mortarului de la ultima intervenție, mortarului de rostuire și dislocări ale pietrelor din zidărie.	- degradare de tip evolutiv.	**Figura 9.** Turn de intrare, zona inferioară - pierderea aderenței și friabilizarea mortarului de la ultima intervenție și dislocări ale pietrelor din zidărie.

12.	- zid de incintă;	- pierderea aderenței mortarelor de rostuire; - atac biologic; - pierderea elementelor de învelitoare de la ziduri.	Datorită expunerii permanente la factorii mediului ambiant, multe dintre degradări sunt inerente.	 **Figura 10.** Imagine de pe latura de nord a zidului de incintă.
RUINE				
13.	- toate ruinele din incintă;	- pierderea aderenței mortarelor de rostuire; - dislocarea pietrelor și a cărămizilor din ziduri; - atac biologic.	Degradările sunt mai accentuate la *Stăreția de secol XVI*, unde pericolul colmatării structurii este iminent. Degradarea învelitorii provizorii poate contribui la accelerarea acestui proces.	 **Figura 11.** Ruine de pe sud – pierderea aderenței și coeziunii mortarelor de rostuire și dislocarea pietrelor. **Figura 12.** *Stăreție sec. XVII-XIX* – intrare, pierderea aderenței mortarelor de rostuire și dislocarea pietrelor (a) și interior, semne ale prezenței umidității de infiltrație și capilaritate, eflorescențe saline, atac biologic (b);

1.3. Zona de protecţie/protejată

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
ZONA DE PROTECŢIE/PROTEJATĂ				
14.			Nu au fost identificate modificări.	

2. Propuneri de măsuri în vederea protecţiei monumentului:

Orice intervenție asupra unui bun cultural clasat se face numai pe baza și cu respectarea avizului emis de către Ministerul Culturii sau, după caz, serviciile publice deconcentrate ale acestuia (Legea Nr. 422 din 18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice, art. 23).

- Implementarea unui program de monitorizare care să includă şi dotarea cu aparatură de înregistrare permanentă a parametrilor de micro- şi macroclimat.
- Intervenţii de conservare-restaurare în regim de urgenţă, privind consolidarea stratului de culoare din gropniţă, precum şi consolidarea locală a stratului suport desprins, din pronaos şi gropniţă.
- Intervenţii de urgenţă în vederea stopării şi eliminării atacului biologic de la interiorul şi exteriorul bisericii.
- Intervenţii punctuale de consolidare la iconostas, pe zonele afectate.
- Înlocuirea mortarelor de rostuire şi consolidarea pietrei de la soclu şi banchetă, acolo unde este necesar.
- Intervenții la nivelul trotuarului și rigolei pentru a se evita infiltrarea apelor către zidurile bisericii (în special în zona absidelor).
- Realizarea unei expertize privind învelitoarea bisericii.
- Intervenții de urgență pe fațada de vest a turnului de poartă, în vederea refacerii aderenței stratului suport la zidărie.
- Soluționarea problemelor, privind ruinele și zidul de incintă al mănăstirii.
- Instituirea unui program de pază specializată monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial.
- Întreţinerea curentă a monumentului, cu consultarea și, după caz, supravegherea restauratorului de specialitate (se referă în special la biserică, implicit la componentele artistice).

3. Starea de conservare a monumentului

În urma observațiilor directe a stării de conservare a monumentului, la exteriorul și interiorul bisericii, s-au constatat diverse tipuri de degradări, apărute în urma acţiunii combinate a factorilor fizici, chimici, biologici şi umani. Problemele existente sunt punctuale, unele necesitând o implicare interdisciplinară, astfel încât înlăturarea efectelor să fie însoțită și de înlăturarea cauzelor.

3.1. Biserica

La interior biserica a beneficiat în perioada 1999 – 2007, de intervenții de conservare – restaurare a picturii murale în altar, naos (mai puțin zona baldachinului), pronaos și pridvor.

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
EXTERIOR				
1.	- acoperiș;	- lipsuri și deteriorări ale plăcilor ceramice; - degradări specifice lemnului, la nivelul streșinii – atac biologic, modificări cromatice;	Degradările au caracter evolutiv.	 **Figura 1.** Plăci de ceramică lipsă la învelitoarea pridvorului de nord.

2.	- toate laturile faţadelor;	- urme vechi şi noi ale infiltraţiilor (scursuri, pete, pierderea aderenței și coeziunii tencuielilor);		a. . b. **Figura 2**. Contrafort nord, degradări ale zonelor expuse precipitațiilor, pierderea adeziunii tencuielii – vara anului 2010 (a) și primăvara anului 2017 (b).
3.	- absida de nord, imitaţia de *asize;*	- pierderea aderenței stratului de culoare, asociat cu fenomenul de pulverulenţă;	Degradare menționată și în rapoartele precedente.	

4	- fațada de nord și sud; - pronaos, perete nord;	- fisuri la nivelul zidăriei, observate la exteriorul bisericii, cu corespondență la interior.	Fisura de pe fațada de nord are corespondență în pandant pe fațada de sud; aceasta din urmă nu este la fel de evidentă și nu se observă deocamdată, în interiorul bisericii. Recomandăm evaluarea fisurilor în discuție de către un arhitect.	a. b. **Figura 3.** Fisura de pe fațada de nord – sub fereastră (a) și deasupra ferestrei (b).
5.	- soclu și contraforturi (de jur împrejurul bisericii);	- pierderea aderenței tencuielilor și a mortarelor de rostuire; - atac biologic; - friabilizarea și clivarea pietrei;	Umiditatea persistentă (fie din capilaritate, fie din infiltrații), asociată cu fenomenul de îngheț/dezgheț din sezonului rece și existența sărurilor în suport, contribuie la întreținerea acestor degradări.	 **Figura 4.** Latura de sud a bisericii – atac biologic și clivarea pietrei.

6.	- trotuar și rigola perimetrală;	- atac biologic (mușchi, licheni în faze diferite de dezvoltare); - pierderea mortarelor de rostuire și dislocări ale dalelor de piatră.	Degradarea este evolutivă, cu precădere pe latura de nord și vest, în rest se manifestă izolat.	 **Figura 5.** Pridvor nord, colțul de nord-vest - prezența biodeteriogenilor și pierderea mortarelor de rostuire și dislocări ale dalelor de piatră.
7.	- absidă şi pridvoraş sud;	- intervenţii necorespunzătoare – în timpul înlocuirii acoperişului pridvorului sudic;	Menționate și în rapoartele precedente.	
8.	- toate fațadele bisericii;	- lacune la nivelul stratului suport și de culoare; - degradări datorate factorului uman – incizii, lovituri, zgârieri etc.;	Nu s-au observat degradări noi.	

INTERIOR				
9.	- naos, amvon şi zona baldachinului;	- depuneri aderente şi neaderente de fum, praf, pânze de păianjeni; - lacune şi fisuri ale stratului suport şi ale stratului de culoare; - posibile desprinderi ale stratului suport; - pierderea aderenței și coeziunii stratului de culoare; - eflorescenţe saline; - atac biologic;	Zona necesită intervenţii de conservare-restaurare.	a. b. **Figura 6.** Detaliu amvon, depuneri aderente, lacune și desprinderi ale stratului de culoare (a) și fragment cu pictura murală nerestaurată din zona baldachinului (b).
10.	- pridvor, pronaos şi naos (absida de sud, în zona uşii);	- degradarea mortarelor de la ultima intervenţie de restaurare; - pierderea adeziunii şi coeziunii mortarului de intervenţie şi a pietrei/cărămizii din zidărie.	Aceste degradări au evoluat în anumite zone, (pridvor și pronaos) ducând în timp la desprinderea stratului suport.	a.

				b. **Figura 7.** Pronaos, perete nord - pierderea adeziunii şi coeziunii mortarului de intervenție anterioară – anul 2009 (a) și anul 2017 (b).
11.	- pronaos, pridvor;	- desprinderi ale stratului suport, soldate pe alocuri cu pierderea unor mici fragmente de frescă, datorate și factorului antropic (scobirea lacunelor până la zidărie);	Acest tip de degradare se manifestă izolat și a fost menționat și în rapoartele precedente.	 **Figura 8.** Lacună chituită şi integrată cromatic la ultima intervenție, momentan ștearsă și scobită.
12.	- local în naos, în pronaos și în pridvor, în special în registrul *Sfinţilor în picioare*;	- pierderea adeziunii și coeziunii stratului de culoare;	Degradare menționată și în rapoartele precedente, momentan fără o evoluție vizibilă.	

13.	- pridvor, pronaos, naos;	- degradări datorate factorului uman: de la simple zgârieturi, la inscripționarea numelor prin incizie și scriere cu pixul/ *marker*-ul, deteriorări ale intervenţiilor de la ultima restaurare (prin ștergere, frecare, amprente, desprindere, scobire până la nivelul zidăriei);	Multe din aceste degradări au fost menționate și în rapoartele precedente, dar există și inscripții noi. Din păcate degradările datorate factorului uman, realizate voit sau nu, înregistrează o evoluție rapidă și vizibilă.	 **Figura 9**. Pridvor, perete nord, degradări datorate factorului uman – 2009 (a) și 2017 (b).
14.	- în apropierea stranelor, în zonele uşor accesibile din toate încăperile bisericii	- lacune ale stratului suport, ale stratului de culoare şi la nivelul prezentărilor	Localizarea stranelor în imediata apropiere a pereților contribuie la degradarea zonelor aferente. Se recomandă	

	(registrele inferioare);	estetice de la ultima restaurare;	îndepărtarea acestora de perete la o distanță de circa 15cm.	
15.	- pronaos, pe peretele de est, deasupra arcului ce desparte pronaosul de naos;	- fisuri și crăpături în zid;	Fisurile și crăpăturile au fost lăsate vizibile pentru a putea fi ușor identificate în vederea soluționării posibilelor probleme de structură.	
16.	- pridvor, pronaos, naos, suprafețele superioare;	- rețele dense de pânze de păianjen, pe zonele restaurate;	Îndepărtarea acestora trebuie realizată sub coordonarea sau cu consultarea specialiștilor, pentru prevenirea eventualelor daune.	
ICONOSTAS /MOBILIER BISERICESC				
17.	- întregul iconostas;	- starea de conservare a iconostasului (menţionată şi în rapoartele anterioare) recomandă urgente intervenţii de conservare - restaurare;	Rezistenţa mecanică a structurii lemnului se diminuează datorită atacului activ al insectelor xilofage (cu precădere în zona registrului împărătesc).	**Figura 10.** Zona inferioară a iconostasului – degradări specifice picturii pe lemn și sculpturii policrome.

1.2. Anexe**

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
TURN CLOPOTNIȚĂ				
18.		Se află în curs de restaurare.	Intervenţia de restaurare are avizul Ministerului Culturii, Nr. 365/M/2010, autorizație nr. 21/18.01.2011	**Figura 11.** Turnul Clopotniță – în curs de restaurare. 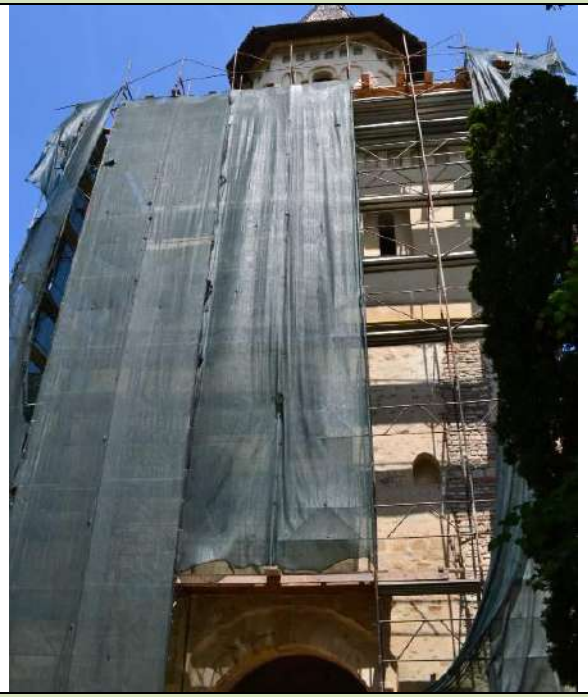
ZID DE INCINTĂ				
19.	- partea de nord-est.	- lucrările sunt în desfășurare.	Se execută lucrări de refacere a zidului de incintă și a clădirii (fostul grup sanitar) din acea zonă din curtea mănăstirii. Clădirea noului sediu al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților a fost finalizată.	**Figura 12.** Latura de nord-est a zidului de incintă și sediul Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților.

1.3. Zona de protecţie/protejată

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
ZONA DE PROTECȚIE				
20.		- Traficul auto de mare tonaj de pe artera de circulaţie din imediata apropiere a monumentului, produce vibraţii ce se induc şi afectează în timp structura componentelor monumentului.	Această problemă s-ar putea soluționa odată cu finalizarea variantei de ocolire a orașului și interzicerea circulației autovehiculelor de mare tonaj în zona tampon. Se impune de asemenea limitarea vitezei de circulație în această zonă.	

2. Propuneri de măsuri în vederea protecţiei monumentului:

Orice intervenție asupra unui bun cultural clasat se face numai pe baza si cu respectarea avizului emis de către Ministerul Culturii sau serviciile publice deconcentrate ale acestuia (Legea Nr. 422 din 18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice, art. 23).

- Intervenţii de urgenţă la pictura murală de la interior (pridvor şi pronaos), în zonele cu exfolieri, în vederea refacerii aderenţei stratului de culoare și consolidarea punctuală a desprinderilor stratului suport, în zonele unde această intervenţie este necesară.
- ❖ Finalizarea intervențiilor de conservare-restaurare a picturii murale din naos, zona baldachinului şi amvonului.
- ❖ Identificarea unei soluţii în vederea reducerii umidităţii de capilaritate.
- ❖ Identificarea soluţiei adecvate pentru amplasarea stranelor din imediata apropiere a pereţilor bisericii în vederea protejării picturii murale.
- ❖ Restaurarea iconostasului.
- ❖ Evaluarea și soluționarea corespunzătoare a problemelor legate de fisurile existente la nivelul structurii bisericii (pe latura de nord și pe cea de sud).
- ❖ Remedierea problemelor din zona cu pictură murală de pe absida de sud, apărute cu ocazia intervențiilor necorespunzătoare la acoperișul pridvorului de pe latura sudică a bisericii, cu respectarea legislației în vigoare.
- ❖ Implementarea unui program de monitorizare a bisericii, care să includă şi dotarea cu aparatură de înregistrare permanentă a parametrilor de micro- şi macroclimat.
- ❖ Realizarea unui studiu privind vibraţiile la care este supus monumentul şi măsura în care, însumarea acestora pe termen lung, este periculoasă pentru integritatea acestuia.
- ❖ Instituirea unui program de pază specializată monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial.
- ❖ Întreținerea curentă a monumentului, cu consultarea și, după caz, supravegherea restauratorului de specialitate (se referă în special la biserică, implicit la componentele artistice).

3. Starea de conservare a monumentului

Starea generală de conservare a ansamblului este foarte bună, cu excepția unor probleme punctuale. Trebuie să menționăm că principalele probleme se regăsesc la nivelul elementelor cu rol de protecție a ansamblului bisericii. Pentru a evita declanșarea unor procese de degradare la nivelul picturii murale în mare parte restaurate și a patrimoniului mobil și mobilierului bisericesc aferent monumentului, este necesară soluționarea acestor probleme.

1.1. Biserica

Pictura murală interioară, în mare parte restaurată este în stare foarte buna de conservare. Degradări punctuale apar în special pe suprafețele murale interioare, datorită funcționalității și ciclului de vizitatori mai numeroși în sezonul cald. Se recomandă limitarea numărului de vizitatori în incinta bisericii (în special în gropniță), datorită degradărilor care ar putea fi provocate întâmplător sau intenționat, ca urmare a contactului accidental sau voit cu suprafețele murale sau a apariției umidității de condensare.

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
EXTERIOR				
1.	- învelitoare;	- atac biologic; - orificii; - deteriorări ale elementelor șarpantei; - prezența unor specii din regnul animal (lilieci, păsări, viespi).	Având în vedere faptul că pictura murală interioară și o mare parte din patrimoniul mobil aferent bisericii, au fost restaurate, este necesară remedierea problemelor de la nivelul învelitorii. Materialul lemnos din podul bisericii a fost colectat pentru a fi înlăturat din acest spațiu.	a. b. c. **Figura 1.** Turlă – reparații vechi (a), orificii ulterioare în învelitoare (b) și distanțări între elementele învelitorii (c).

2.	- fațada de vest;		Au fost restaurate ferestrele.	**Figura 2.** Ferestrele după restaurare.
3.	- tote fațadele;	- dejecții;	Este necesară găsirea unei soluții pentru înlăturarea păsărilor din apropierea bisericii. Această soluție trebuie să nu pericliteze pictura murală sau aspectul monumentului în ansamblu.	
4.	- tote fațadele;	- pierderea aderenței și coeziunii stratului de culoare; - lacune de culoare;	Aceste degradări (manifestate doar pe anumite suprafețe) au fost menționate și în rapoartele precedente, situația fiind neschimbată; nu s-a observat o evoluție vizibilă a degradărilor.	**Figura 3.** Fragmente cu desprinderi ale stratului de culoare, de pe latura de sud a bisericii.

5.	- pridvor deschis de pe latura de sud;	- desprinderi ale stratului suport; - pierderea aderenței stratului de culoare; - vandalizare prin incizii și inscripții cu creionul sau pixul a suprafețelor murale;	Degradările sunt ușor reperabile de la sol. Unele fragmente de suport sunt menținute prin autoportanță, situația fiind aproape neschimbată. Având în vedere atât vechimea degradărilor, cât și posibilitatea ca acestea să se întindă pe o suprafață mai mare, imperceptibilă de la sol, este imperativă intrarea în procesul de restaurare a acestor suprafețe. Intervențiile de conservare – restaurare sunt necesare pentru prevenirea unor pierderi.	 **Figura 4**. Pridvor deschis de sud, zona superioară a laturii de nord - lacune rezultate în urma pierderii aderenței stratului suport și a stratului de culoare.
6.	- pridvoare deschise (nord și sud), soclu și scări;	- atac biologic activ; - pierderea mortarelor de rostuire;	Pentru a preîntâmpina apariția și evoluția atacului biologic, ar fi necesară o biocidare periodică.	 **Figura 5**. Pridvorul de nord - atac biologic și pierderea mortarelor de rostuire.

INTERIOR				
7.	- naos, gropniță;	- ștergerea integrării lacunelor stratului de culoare; - pânze de păianjen.	Numărul mare vizitatori, poate duce la degradări voite sau accidentale, prin rezemare, atingere a suprafeței murale cu mâinile sau obiecte diverse (genți, rucsace, haine). Cele mai expuse suprafețe sunt cele prin care se asigură accesul (portalul, intradosul ușilor).	 **Figura 6**. Lacune de culoare rezultate în urma contactului accidental sau voit cu suprafața murală a diverselor persoane.
8.	- pridvor;		Pictura murală este în curs de restaurare.	 **Figura 7.** În pridvor este ridicată schela pentru continuarea intervențiilor de conservare – restaurare a picturii murale.

ICONOSTAS / MOBILIER BISERICESC				
9.	- iconostas naos;		Uzura funcțională și variațiile de microclimat contribuie la apariția degradărilor.	
10.	- iconostas pronaos;	- mici desprinderi și lacune în stratul pictural.		
11.	- stranele din biserică;		O parte dintre acestea au fost restaurate.	

1.2. Anexe**

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
ZID DE INCINTĂ ȘI TURNURI				
12.	- laturile de sud, vest și nord;	- atac biologic pe anumite zone; - pierderea mortarelor de rostuire; - pierderea unor fragmente din tablă de la învelitorile turnurilor și zidului de incintă (cu excepția celor ale căror învelitori au fost înlocuite).	Atacul biologic se manifestă în special pe fațadele nordice ale zidurilor, iar friabilizarea și pierderea mortarelor de rostuire pot fi observate izolat pe toate fațadele. Este necesară continuarea lucrărilor de înlocuire a învelitorii zidurilor de incintă și a turnurilor. Zona de îmbinare a laturii de sud cu cea de est fiind supusă permanent infiltrațiilor.	 **Figura 8**. Colțul de sud –est al zidului de incintă –zona de îmbinare este afectată de umiditatea de infiltrație. Atac biologic pe ziduri și pe acoperișul vechi.

1.3. Zona de protecţie/protejată

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
ZONA DE PROTECȚIE				
13.	- de protecție/ tampon;	- modificări datorate unor construcții noi în parcarea din fața mănăstirii;	Problemele generate au fost menționate și în rapoartele anterioare.	

2. Propuneri de măsuri în vederea protecţiei monumentului:

Orice intervenție asupra unui bun cultural clasat se face numai pe baza și cu respectarea avizului emis de către Ministerul Culturii sau, după caz, serviciile publice deconcentrate ale acestuia (Legea Nr. 422 din 18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice, art. 23).

- ❖ Implementarea unui program de monitorizare care să includă şi dotarea cu aparatură de înregistrare permanentă a parametrilor de micro- şi macroclimat.
- ❖ Refacerea aderenţei şi coeziunii stratului de culoare la exterior (în zonele care reclamă această intervenţie).
- ❖ Refacerea aderenței stratului suport al picturii murale și a stratului de culoare de la nivelul pridvorului de sud (exterior și interior).
- ❖ Se impune efectuarea tratamentului de biocidare, inclusiv a unor tratamente profilactice pe zonele afectate de atac biologic dar și pe cele învecinate.
- ❖ Evaluarea de către un specialist a stării de conservare a învelitorii bisericii şi a structurii de rezistenţă a acoperişului.
- ❖ Continuarea lucrărilor de înlocuire a învelitorilor zidurilor de incintă și a turnurilor.
- ❖ Instituirea unui program de pază specializată monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial.
- ❖ Întreţinerea curentă a monumentului, cu consultarea și, după caz, supravegherea restauratorului de specialitate (se referă în special la biserică, implicit la componentele artistice).

4. Starea de conservare a monumentului

Starea de conservare a monumentului este foarte bună, atât la exterior, cât şi la interior. Excepţiile se manifestă prin degradări punctuale, inerente, datorate acţiunilor combinate ale factorilor ambientali (fizici, chimici, biologici şi umani).

4.1. Biserica

În interiorul bisericii, pictura murală este restaurată în toate camerele (altar, naos, pronaos şi pridvor). Starea de conservare a picturii este foarte bună, excepție făcând mici degradări punctuale pe suprafețele murale inferioare (ștersături ale prezentării estetice de la ultima restaurare), datorită funcționalității și ciclului de vizitatori (mai numeroși în sezonul cald). Și la exteriorul bisericii s-au efectuat în anii trecuți, lucrări de conservare-restaurare a picturii murale, pe laturile de vest, nord și est.

Iconostasul, stranele și ușa dintre pridvor și pronaos au beneficiat de intervenţii de conservare-restaurare.

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
EXTERIOR				
1.	- acoperișul bisericii;	- degradări datorate procesului inerent de îmbătrânire a lemnului, combinat cu acțiunea agenților biologici (fungi, licheni, insecte xilofage) și nu în ultimul rând, cu acţiunea factorilor climaterici; - degradări datorate dezvoltării habitatelor păsărilor.	În vederea îndepărtării păsărilor, se recomandă amplasarea unor sisteme anti – păsări cu ultrasunete și senzori de mișcare. Această soluție trebuie să nu pericliteze pictura murală sau aspectul monumentului în ansamblul lui.	 **Figura 1.** Învelitoarea bisericii – găuri în învelitoarea turlei și degradări specifice lemnului, vizibile la nivelul streșinii.

2.	- pe toate fațadele bisericii, la nivelul intervenţiilor anterioare de restaurare;	- eflorescențe saline; - fisuri; - desprinderi; - dislocări; - lacune; - eroziuni;	Aceste degradări sunt punctuale, apărute în timp datorită acţiunii combinate a diverşilor factori abiotici. Majoritatea au fost semnalate în rapoartele precedente și nu se înregistrează o evoluție deosebită.	
3.	- fațada de sud și absida de sud;	- pierderea aderenței stratului de culoare;	Această degradare de tip evolutiv, apare cu precădere în zonele pictate cu pigmenţi de pământ – momentan nu se remarcă o evoluție.	 **Figura 2**. Lacune apărute în timp ca urmare a exfolierii stratului de culoare.
4.	- toate fațadele bisericii;	- lacune la nivelul stratului suport și de culoare; - degradări datorate factorului uman – incizii, zgârieturi etc.;	Degradările existente nu sunt de dată recentă.	
5.	- soclu și bancheta, de jur împrejurul bisericii;	- friabilizarea și pierderea aderenței mortarului de rostuire; - degradări datorate agenților biologici, în stadii de dezvoltare diferite.	Degradările se observă cu precădere pe partea de nord și vest, în rest se manifestă izolat.	**Figura 3**. Latura de sud-vest a bisericii, banchetă - pierderea aderenței mortarului de rostuire.

6.	- trotuar și rigola perimetrală;	- atac biologic (licheni, mușchi în faze diferite de dezvoltare);	Atacul biologic este activ și se manifestă cu precădere pe laturile de nord și vest.	**Figura 4.** Latura de nord a bisericii - atac biologic (licheni, mușchi în faze diferite de dezvoltare).
7.	- latura de nord și est a bisericii;	- vegetația din apropierea bisericii contribuie la menținerea unui microclimat închis, favorabil dezvoltării și întreținerii atacului biologic pe zonele specificate.		**Figura 5.** latura de nord a incintei, ruine, – degradări specifice pietrei, întreținute de vegetația bogată și expuse factorilor climaterici.
8.	- ruinele de pe latura de nord;	- degradări biologice, pierderea aderenței mortarelor de rostuire, friabilizarea și dislocarea pietrelor din structura zidurilor.	Degradările sunt specifice pietrei expuse factorilor climaterici.	

INTERIOR				
9.	- pridvor (perete sud glaful uşii, vest şi nord); - pronaos (perete vest); - naos (absida de sud şi glaful uşii);	- lacune ale picturii murale restaurate, datorate uzurii funcţionale, sau produse accidental (deteriorarea prezentării estetice de la ultima restaurare şi lacune în stratul suport);	Degradările existente au fost menţionate şi în rapoartele precedente.	
ICONOSTAS/MOBILIER BISERICESC				
10.	- iconostas – registrul inferior, uşi împărăteşti;	- mici lacune ale stratului pictural, datorate uzurii funcţionale; - indicii ale prezenţei active a insectelor xilofage (orificii de zbor şi urme de rumeguş);	Semnalmentele specifice prezenţei active a insectelor xilofage la iconostas în zona inferioară (menţionate şi în rapoartele precedente).	
11.	- strane (pronaos şi naos);		La momentul vizitei de monitorizare s-a observat că stranele din naos şi pronaos au fost supuse unor intervenţii de conservare-restaurare specifice. Se recomandă biocidarea preventivă de 2 ori pe an (primăvara şi toamna), pentru evitarea reapariţiei atacului insectelor xilofage.	

12.	- ușa de intrare dintre pridvor și pronaos;		A fost remontată ușa de intrare în pronaos, restaurată sub îndrumarea expert restauratorului Dana Postolache.	

Figura 6. Ușa de intrare în pronaos, restaurată.

1.2. Anexe**

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
ZID DE INCINTĂ				
13.	- toate laturile (cu precădere latura de nord și est).	- fisuri, pierderea adeziunii și coeziunii mortarelor de rostuire şi a tencuielii, atac biologic (muşchi, licheni, plante superioare)**.**	Vegetația din imediata apropiere a zidului menține un microclimat umed, propice dezvoltării atacului biologic. Se recomandă toaletarea copacilor ale căror ramuri intră în contact cu suprafața zidului.	

Figura 7. Zidul de incintă vedere din exterior, latura nord – est.

1.3. Zona de protecție/protejată

NR. CRT.	ZONA	DEGRADĂRI	OBSERVAȚII	IMAGINE FOTOGRAFICĂ/DESENATĂ
ZONA DE PROTECȚIE/PROTEJATĂ				
14.			A fost limitat accesul traficului auto în imediata apropiere a monumentului, prin construirea parcării la o distanță considerabilă de monument (peste 300m).	

2. Propuneri de măsuri în vederea protecției monumentului:

Orice intervenție asupra unui bun cultural clasat se face numai pe baza și cu respectarea avizului emis de către Ministerul Culturii sau, după caz, serviciile publice deconcentrate ale acestuia (Legea Nr. 422 din 18 iulie 2001, republicată, privind protejarea monumentelor istorice, art. 23).

- ❖ Implementarea unui program de monitorizare care să includă și dotarea cu aparatură de înregistrare permanentă a parametrilor de micro- și macroclimat.
- ❖ Intervenții de urgență privind consolidarea stratului de culoare la exterior, partea de sud a bisericii (punctual, unde este necesar).
- ❖ Efectuarea unui tratament de biocidare, la exteriorul bisericii, la trotuar, banchetă și soclu.
- ❖ Intervenții de consolidare la soclu și banchetă la nivelul mortarele de rostuire (acolo unde este necesar).
- ❖ Eradicarea insectelor xilofage ce afectează iconostasul.
- ❖ Intervenții de consolidare/conservare a zidului de incintă (acolo unde este necesar).
- ❖ Consolidarea și punerea în valoare a ruinelor de pe latura de nord a incintei.
- ❖ Se recomandă toaletarea copacilor din imediata apropierea a zidului de incintă.
- ❖ Instituirea unui program de pază specializată monumentelor istorice înscrise în Lista Patrimoniului Mondial.
- ❖ Întreținerea curentă a monumentului, cu consultarea și, după caz, supravegherea restauratorului de specialitate (se referă în special la biserică, implicit la componentele artistice).

Întocmit,

Restauratori:
Vartolomei Paula
Axinte Loredana

Director general,
Constantin – Emil Ursu

SUCEAVA-ROMÂNIA 2 MUZEUL BUCOVINEI

** Formularul se va folosi și pentru alte tipuri de monumente, pentru care s-a solicitat activitatea de monitorizare.*
*** Se completează după caz: turn clopotniță, zid incintă, ruine, gard etc.*